

G. H. Mead: **Um, Sebstvo, Družba**

Meadov tekst razlaga pojem sebstva na več načinov: s pomočjo odnosa sebstva do organizma, s pomočjo ozadja geneze sebstva – pri tem si pomaga z analizo otroške igre, in s pomočjo odnosa sebstva do subjektivnega. Mead na začetku teksta poda teto, da je za razvoj sebstva ključen jezikovni proces. Prav tako predpostavlja, da je narava sebstva drugačna od samega fiziološkega ustroja in da je za razvoj sebstva ključen proces socialnega doživljanja preko dejavnosti in izkustva. Sebstvo se v posamezniku razvija kot rezultat njegovega odnosa do procesa kot celote in do drugih posameznikov tega procesa. V človeku je pri njegovih običajnih dejanjih prisotno le golo izkustvo sveta, zato je nujno razlikovati med neposredni doživljanjem in organiziranjem tega doživljanja v izkustvo sebstva. Iz tega sledi, da ni nujno, da je v življenju organizma prisotno sebstvo, kakor tudi ni nujno, da je sebstvo prisotno pri čutnem doživljanju – doživljanju okolice, na katero se ustaljeno odzivamo. Človek lahko povsem jasno razlikuje med sebstvom in telesom. Telo lahko obstaja in deluje na zelo inteligenten način, ne da bi pri tem sodelovalo tudi sebstvo. Za sebstvo je značilno, da je lahko samo sebi objekt in ravno ta značilnost ga loči od drugih objektov in od telesa. Ta tip objekta pa se bistveno razlikuje od drugih objektov in v preteklosti so ga poimenovali zavest. Zavest je tako pojem, ki označuje izkustveno doživljanje s sebstvom in tudi izkustveno doživljanje sebstva samega. Vsa naša telesna zaznavanja se oblikujejo okoli sebstva. Pri tem pa se pojavlja vprašanje, in sicer, kdaj in kako lahko posameznik »stopi iz sebe« in sam sebi postane objekt. Za odgovor na to vprašanje je potrebno preučiti procese socialnega ravnanja, oziroma dejavnosti, v katere je posameznik vključen. Razum ne more postati neoseben, če do sebe ne zavzame objektivnega, nečustvenega odnosa. Posameznik lahko sebe kot takega doživlja le posredno, z zornih kotov drugih pripadnikov iste družbene skupine. Komuniciranje nudi obliko vedenja, v katerem lahko posameznik postane sam sebi objekt. Kadar se človek sam odziva na tisto, s čimer ogovarja drugega in kadar njegov lasten odziv postane del njegovega ravnanja, kadar ne le, da sliši samega sebe, ampak se tudi odziva nase ter sebi govori in si odgovarja tako resnično, kot bi mu odgovarjala druga oseba, takrat gre za vedenje, pri katerem posameznik postane sam sebi objekt. Sebstvo si lahko zamislimo tudi brez organizma, vendar pa si ne moremo zamisliti sebstva, ki bi nastalo zunaj socialnega doživljanja. V reflektivni inteligenci človek razmišlja, da bo ravnal tako in samo tako, da bo njegovo dejanje ostalo del socialnega procesa - mišljenje postane priprava za socialno dejanje. Za sebstvo je nujno, da se oseba odziva sama nase; prav to je namreč tista vrsta socialnega vedenja, ki zagotavlja vedenje znotraj katerega nastaja sebstvo. Socialni proces sam je odgovoren za pojavljanje sebstva. Osebi, ki je notranje razklana, postanejo določene dejavnosti nemogoče in ta del dejavnosti lahko oddvoji in razvije v drugo sebstvo. Posledica tega sta dva ločena »mene« oz. dva

ločena »jaza«, torej dve različni sebstvi - to pa je stanje, v katerem obstaja velika težnja, da se osebnost razcepi in nastane multipla osebnost. Če lahko pozabimo vse, kar je vključeno v en sklop dejavnosti, to pomeni, da se lahko delu sebstva odrečemo.

Mead nadaljuje, da enovitost in struktura celotnega sebstva odražata enovitost in strukturo socialnega procesa kot celote; vsak od elementarnih sebstev, iz katerih je sebstvo sestavljeno, odraža enovitost in strukturo enega od različnih vidikov procesa, v katere je posameznik vključen.

Vendar pa, čeprav vedenje organizma upošteva vedenje drugih organizmov, to v organizmu samem ne izzove odziva. Človekovo socialno okolje se odlikuje s posebno naravo zato, ker ima človekova socialna dejavnost posebno naravo. To naravo lahko najdemo v procesih komuniciranja. Kretnja se pojavlja kot ločljiv element socialnega dejanja zaradi tega, ker drugim organizmom njihov tip občutljivosti omogoča, da jo izberejo iz svojega okolja. Kretnja kot taka ne obstaja zgolj v doživljanju enega posameznika. Naše mišljenje vedno poteka s pomočjo neke vrste simbolov. Če ne bi bilo tako, to ne bi bil miselni proces. Mead na tem mestu pravi, da so vsi naši simboli univerzalni; ne glede na to, kaj nekdo reče, je to univerzalno. Mišljenje vedno implicira simbol, ki bo pri drugem človeku vzbudi enak odziv, kot ga vzbudi pri mislecu. Človek, ki nekaj pripoveduje, pove sebi isto, kar pove drugim, sicer sploh ne ve, o čem govori. Vedno, kadar lahko dražljaj na prvega posameznika deluje na enak način kot na drugega, obstaja možnost, da se razvije jezik.

Če vzamemo za primer primitivna ljudstva, ugotovimo, da se pri njih potreba po razlikovanju med sebstvom in organizmom izraža v tem, kar imenujemo »dvojniki«. Ta se od neposrednega organizma razlikuje v tem, da lahko telo zapusti in se vanj vrne. Pri številnih otrocih obstaja pojav, ki je soroden temu dvojniki, in sicer pojav, da si otrok ustvarja nevidnega, namišljenega igralnega prijatelja. Tako otroci organizirajo odzive, ki jih izzovejo v drugih osebah, pa tudi v sebi. Otrok tako prevzame skupino odzivov in jih organizira v določeno celoto - najenostavnejši primer, da je človek lahko samemu sebi nekdo drug. Ne smemo pa pozabiti, da otrok na tej stopnji razvoja še nima povsem razvitega sebstva, čeprav se dokaj razumno odziva na neposredne dražljaje, le-teh še ni zmožen organizirati.

Vnašanje širših socialnih dejavnosti katerekoli socialne celote ali organizirane družbe kot take v izkustveno polje vsakega posameznika, ki je v to celoto vpleten oziroma vključen, je bistveni temelj in pogoj polnega razvoja sebstva posameznika. Po drugi strani pa so kompleksni sodelovalni procesi in dejavnosti ter institucionalno funkcionalno organizirane družbe mogoče le pod pogojem, da lahko vsak posameznik, ki v njih sodeluje in tej družbi pripada, prevzame splošne naravnosti vseh drugih posameznih ljudi do teh procesov. Socialni proces vpliva na vedenje posameznikov, ki v njem delujejo in ga razvijajo, prav s posplošenimi drugimi, kajti v tej obliki skupnost vpliva na vedenje posameznikov. Pri abstraktnem mišljenju posameznik zavzame do sebe naravnost posplošenega drugega ne

glede na to, kako se posplošeni drugi izraža v kakem drugem posamezniku. Posledica tega je, da se odziva v skladu z organiziranimi naravnostmi skupine kot celote. Razvoj sebstva poteka v dveh fazah: prvi se posameznikovo sebstvo konstituira enostavno z organiziranjem specifičnih naravnosti drugih posameznikov tako do njega, kot v njihovih medsebojnih odnosih v konkretnih socialnih dejanjih, v katerih z njimi sodeluje; v drugi fazi razvoja pa se sebstvo ne konstruira samo z organiziranjem teh specifičnih individualnih naravnosti, temveč tudi z organiziranjem socialnih naravnosti posplošenega drugega ali socialne skupine, ki ji pripada, kot celote. Sebstvo se polno razvije tako, da organizira individualne naravnosti drugih ljudi v organizirane socialne ali skupinske naravnosti, in tako postane individualni odraz splošne sistematične strukture skupinskega vedenja, v katerem sodelujejo on in drugi – strukture, ki v obliki teh organiziranih skupinskih naravnosti kot celota vstopa v posameznikovo doživljanje in ko jo tako kot posamezne naravnosti drugih prevzamemo prek svojega celotnega živčnega sistema. Proces, v katerem nastane sebstvo je socialni proces, ki predpostavlja interakcijo posameznikov v skupini in s tem vnaprejšnji obstoj skupine. Sebstvo se tu pojmuje kot nekakšni organi ali vsaj bistveni deli te bolj izpopolnjene organizacije, v kateri sebstva nastajajo in obstajajo. Ko pridemo do sebstva, se srečamo z določeno vrsto vedenja, določenim tipom socialnega procesa, ki vključuje interakcije različnih posameznikov in predpostavlja, da so posamezniki vključeni v neko vrsto sodelovanja. V takem socialnem procesu lahko nastane sebstvo kot tako. Sebstvo nastane takrat, ko se pogovor kretenj prenese v ravnanje posameznega bitja in sicer tako, da naravnost drugega posameznika deluje na prvega na tak način, da le-ta odgovori z ustrezno kretinjo ter s tem v svojem lastnem procesu izzove naravnost drugega. Eden največjih napredkov v razvoju skupnosti nastane, ko ta odziv skupnosti na posameznika pridobi t.i. institucionalno obliko. V primeru, da človek ne bi imel spomina, ki njegova doživljanja istoveti s sebstvom, potem bi ta zagotovo izginila – vsaj kolikor so povezana s sebstvom; vendar pa bi lahko še naprej obstajala kot čutna ali pomenska doživljanja, ne da bi jih osebnost vključevala vase. Mead tako pravi, da so naša telesa deli okolja in zato je povsem mogoče, da posameznik doživlja svoje telo in svoje telesne občutke (in se jih zaveda), ne da bi se s tem zavedal sebe - torej ne da bi do sebe prevzel naravnost drugih. Po socialni teoriji zavedanja je zavedanje tista specifična značilnost ali vidik okolja v doživljanju posameznega človeka, ki nastaja zaradi človeške družbe, družbe drugih individualnih sebstev, ki do sebe prevzemajo naravnost drugega. Pri Meadu je bistvo osebnosti kognitivno in se nahaja v ponotranjenju kretin, ki tvorijo mišljenje in refleksijo. Tako kot za mišljenje, tudi za sebstvo velja, da sta njegov izvor in temelj socialna.